

VITÉZ JÁNOS KÖNYVTÁRA.

Fraknói Vilmostól.

— Olvastatott a M. T. Akadémia 1878. január 28-iki ülésén. —

Tisztelt Akadémia!

E helyen már több alkalommal szólottak Corvin Mátyás könyvtáráról. Kegyelettel szemléltük csak nem rég is a távol keletről visszaérkezett maradványait. Dicsőítettük alkotójának tudomány-pártoló szellemét és nemes izlését.

De elfeledtük T. Akadémia megemlékezni arról, ki a nagyra hivatott gyermek lelkében fölkelte a tudomány és művészet iránti érzeket; ki a trónralépő ifjút buzdításaival az ország kultúrai érdekeinek felkarolására ösztönte; ki példájával, külföldi tudósokat gyűjtve maga köré és tanodákat alapítva, fényes palotákat emelve és dús könyvtárt létesítve: e példának követésére készítette, s mindezen téreken vele nemes versenyre kelni mintegy kényszerítte. E férfiú:

Zrednai Vitéz János előbb Nagyvárad püspöke, majd utóbb az ország primása.

Nem lehet szándékom T. Akadémia, élettörténetének elbeszélésébe bocsátkozni, bármennyire méltó volna, hogy tüzetesen foglalkozzunk vele. Mert kevés magyar főpapnak és államférfiúnak jutott osztályrészül oly dicső hivatás, mint az vala, melyet ő töltött be. Cancellárja volt Hunyady Jánosnak, és jelentékeny tényező ennek hadi és politikai tevékenységében, mely az országot a legváltóságosabb helyzet veszélyei közül biztos révpartra vezeté, és a magyarnak nevét egész Európa előtt tisztelet tárgyává tevé. És ő e nagy férfiú barátságával dicsekedett, ki fiainak nevelését bizta rá, és halálos ágyán az ő gondjaiba ajánlotta őket. És e szent megbízatásnak hiven felelt meg. Mert Vitéz kiváló

helyet foglal el azok között, kik Mátyást az ország trónjára emelik; hosszú évek során át legbefolyásosabb tanácsosaihoz tartozik, és megadatott néki az országot a hatalom és jólét oly magaslatán látni, melyet el nem ért, sem az előtt sem azután.

És az érdeklődést ezen fényesen megkezdett, szerencsésen folytatott életpálya iránt még fokozza annak gyászos, mondhatnók tragikus vége. Mikor ő, a Hunyadyoknak három évtizeden át leghívebb barátja, élte alkonyán a nagy király ellen — ekkor még fel nem derített körülmények hatása alatt — összeesküvést szervez; és midőn ez felfedeztetik ugyanazon esztergomi palotában, ahol a Hunyadykhoz való ragaszkodása miatt szerencsés volt fogságot szenvedhetni, Mátyás által őrizet alatt tartatott, míg rövid idő múlva az önmagával és multjával meghasonlott lélek küzdelmei sírba viszik.

De — ismétlem — nem ezen eseményekben és viszontagságokban gazdag életpályáról fogok ma szólni. Vitéz János kulturái hatásának a főbb vonásokban megismertetésére és könyvtára maradványainak bemutatására kell szorítkoznom.

I.

Ifjú koráról semmit sem tudunk. Ismeretlen maradt előttünk, melyik főiskolán nyerte magasabb kiképeztetését, és mily befolyások adtak irányt szellemi fejlődésének. Következtetésekre és kombinációkra vagyunk utalva. Az iránt alig lehet kétség, hogy valamelyik olasz egyetemen, Páduában vagy Bolognában tanult. Olaszországi hatásokat tükröz vissza iratainak és műizlésének iránya; arra utalnak építkezései és összeköttetései.

A szegény nemes családból származott ifjúnak, ki a zágrábi egyházmegye pappjai közé lépett, tehetségei és tudományos képzettsége mellett, kétségkívül főpapja János zágrábi püspök és királyi cancellár kegyeinek köszönhető, hogy Zsigmond uralkodásának végszakában a királyi cancelláriában alkalmazást nyert, és uralkodóját olaszországi s németországi utazásaiban kísérhette.

Itt a világesemények, melyeknek tanúja, sőt némileg tényezője vala; a politika és irodalom nagy alakjai, melyekkel érintkeznie kellett, széles látkört nyitottak lelke előtt, és ugyanakkor a humanistiai irányhoz vezérelték, mely ekkor már olasz földön teljes kifejltségében diszlott, és Zsigmond udvarában is otthonos vala.

Ezen irányának kitüntetésére és fejlesztésére hivatalos állása bő alkalmat nyújtott. Mert ez időben az irodai foglalkozás mintegy irodalmi munkásságá nemesült. Ismeretes, mert a renaissance egyik sajátos jellemvonása, az a fordulat, mely a cancelláriai formákban beállott. Piero de Salutati, a XIV. század végén, a flórenczi köztársaság hírneves államtitkára, volt az úttörő. Ő kezdé a politikai élet mindennapi szükségleteinek hatása alatt készülő ügyiratokat a cicerói ékesszólás örök szépségeivel felruházní. És így azok, különösen a diplomatiái levelezések, melyek előbb a hivatalos ügykezelés korlátain kívül nem keltettek figyelmet, az udvari és politikai, az egyházi és tudományos körök keresett olvasmányává lőnek.

Ugyanakkor mikor Olaszországban Poggio és Filelfo, a császári irodában pedig Aeneas Sylvius, uralkodóvá tették e divatot: Magyarországra is átlántálta azt Zrednai János. Az általa fogalmazott levelek — melyeknek, sajnos csak csekély része maradt reánk, ¹⁾ — akár a styl szépségeit, akár a classicai idézetek bőséjét és alkalomszerűségét tekintsük, a legkiválóbb humanisták hasonnemű termékeinek színvonalán állanak. Nem nélkülözik ugyan azoknak hiányait sem: a mesterkélrt, erőltetett compositiót, a szétáradozó bőbeszédűséget. De viszont némely állam-iratainak nyelve oly erő- és méltóságteljes, melyhez hasonlóval kortársai közül kevesen dicsekednek.

Ilyetén irodalmi qualificációja Albertnél és I. Ulászlónál nem nagy elismerésre talált. Lassan emelkedik a hierarchiai rangfokozatokban; 1444-ben, több mint tíz évi szolgálat után, csak váradi prépost volt. Jobban tudta őt és tulajdonait méltányolni Hunyady János, ki midőn a várnai csata után az erdélyi és tiszai részek kormányát átvette, egyik első teendőjének ismerte Zrednait a nagyváradi püspökségre emelni, majd cancellárjául megnyerni.

És a kormányzó hírének elterjedésére s európai súlyának meg-

¹⁾ Az 1445—1451-ik években részint a saját, részint Hunyady János és az országrendei nevében írt 77 levelét egyik papja Ivanich Pál gyűjtötte össze. Az eredeti codex a bécsi udvari könyvtárban. Kiadta Sch w a n d t. n e r. *Scriptores Rerum. Hung.* (Bécs. 1747) II. kötetében. A későbbi évekből szintén több levele van kiadva az »Epistolae Mathiae Regis« című gyűjteményben, és más leveles tárákban.

állapítására, fényes diadalai és politikai sikerei mellett, bizonyára jelentékeny előnyül szolgáltak a Zrednai tollából kikerült ékes levelek, melyekben a római curia és a flórencezi köztársaság államtitkárai sem találhattak kifogást. És csakugyan Hunyady Jánosnak nem csak az volt ambíciója, hogy nagy hadvezérnek tartsák; a humanista írók és az irodalom pártfogójának dicsőségére is vágyódott. Igaz, ifjú korában nem volt alkalma magát kiképezni, majd később a tábori élet kötelességei egészen igénybe vették szellemét. De mint az ország kormányzója, kötelességének ismeré megszerezni azt a műveltséget, melyet e század az uralkodóktól megkövetelt, és melylyel ezen kor fejedelmei úgy szólván kivétel nélkül dicsekedtek is. Oly szokatlan tehetség, a milyennel ő bírt, szükségképen gyorsan rendkívüli eredményeket mutathatott fel. 1448-ban már egészen benne él a humanismus élénk mozgalmiban. Tanulmányozza a classicusokat, olvassa a napi irodalom szellemes és malitiosus röpiratait, összeköttetésben áll a humanistákkal, hízeleg hiúságuknak, míg viszont ezek dicsőítő leveleikkel és munkáikkal keresik fel, ép úgy mint a Medicieket vagy Estéket. Tanúskodik minderről Poggio Bracciolini-nek, a római curia nagyhírű titkáranak, Hunyady Jánoshoz intézett — és Mai bíbornok által már 33 év előtt kiadott¹⁾, de eddig nem értékesített — két levele. Az egyikben magasztalja hősi tetteit, és felkéri tudósítsa őt rendesen hadjáratai felől, minthogy ezeknek történetírója szeretne lenni. A másikban Hunyadyt a tudomány iránti érdeklődéseért magasztalja, örömét fejezi ki a felett, hogy az ő munkáit is olvassa, és felszólítására megküldi neki újabb kiadványait.

Engedje meg a T. Akadémia hogy ez utóbbi levelet eredeti nyelvén egész terjedelmében felolvashassam.

Poggius insigni et illustri principi Joanni Voivodae regni Hungariae gubernatori plurimum salutem dicit.

Licet stulti et temerarii hominis esse videatur, Serenitatem tuam a multarum rerum agendarum et cogitationum varietate, prout tanti regni ratio postulat, litteris meis haud magni extimandis avocare, tamen quia sapientiam et humanitatem tuam multis

¹⁾ Spicilegium Romanum. (Róma. 1844) X. 248—50. ll.

in rebus perspectam iam dudum intellexi, tum etiam, quia verbis paucis sum usus, cepi fiduciam ad te scribendi, de rebus praesertim quas tibi gratas fore existimavi. Narravit mihi venerabilis vir, mihi que amicissimus Nicolaus Vinch, qui ad tuam Serenitatem veniens hac iter fecit, te res meas summo cum desiderio legere, eisque plurimum delectari; quod ex tua humanitate accidere sentio, cum nil in meis sit opusculis, quod mereatur tanti Principis lectionem. Tamen vel ut desiderio tuo satis faciam, quod ille me rogavit, vel ut sim paulum importunior, quod hac una in re licere videtur, dedi Nicolao duo opuscula ex meis ad te deferenda, alterum contra hypocritas, alterum in quo tres continentur disputatiunculae, quas spero futuras tibi non iniucundas. Mitterem alia opera magis egregia et te digniora, si tempus pateretur. Sed alias, si novero opera mea tibi grata esse, cumulabo te ampliori munere, neque inutili ad boni principis officium. Est enim liber Xenophontis de vita Cyri Persarum regis, in quo optimus describitur princeps, non qualis quisquam unquam fuit, sed qualem deceat esse cum qui velit iuste imperare. Vale, serenissime Princeps; et quoniam coepisti, sequere studia litterarum, quae tibi maiorem laudem et gloriam, quam ulla imperia praestabunt. Illa enim et eorum ministri perpetua oblivione defuncti in obscuro essent, nisi litterarum beneficio nomen illorum foret ab interitu vindicatum. Florentiae.

Hogy Hunyady Jánosnak ezen humanistícai tanulmányaiban mestere és vezetője nem volt más mint Zrednai János, úgy hiszem több mint valószínű.

Ő is ekkor már szoros kapcsolatban állott az olasz humanistákkal; miben közvetítő lehetett unokaöcscse Cesinge János, kit a világ mint Janus Pannoniust ismer. Ezt 1447-ben Ferrarába küldötte, a tudós Guarino iskolájába, hol Galeotti Martius is tanítóihoz tartozott, ugyanaz kit később Zrednai János udvarába hívt meg, és végre Mátyás fogadott szolgálatába. Ugyanakkor benső viszonyban állott III. Fridrik császár titkárával Aeneas Sylviussal is, ki 1458-ban II. Pius név alatt a pápai székre emelkedett. Az V. László kiszolgáltatása tárgyában folytatott alkudozásoknál gyakran kellett hivatalosan érintkezniök. Levelezésben is állottak egymással, és barátságukat kölcsönösen tett lényeges szolgálatok szilárdították meg. Aeneas Sylvius a nagy-

váradai püspök közbenjárásának nagy befolyást tulajdonított arra, hogy a római bíbort elnyernie sikerült. Mikor pedig Zrednai, Hunyady László kivégeztetése után, fogságba jutott, a sienai bibornok egész erélyével működött kiszabadulása érdekében. És történeti munkáiban is több helyen az őszinte tisztelet hangján szól felőle; mint »rarae virtutis et facundiae« főpapról, ki »tam morum elegantia quam literarum scientia regnicolarum nulli secundus.«¹⁾

Mikor Zrednait a politikai ügyek Bécsbe vezették, Aeneas Sylvius mellett az egyetemnek egyik tanárát kereste fel legszívesebben: Peuerbach Györgyöt a csillagászat tanárát, ki a bolygók elméletéről és a napfogyatkozásokról írt munkái által korszakot alkotott tudományában.

Zrednai János nagy kedvelője volt a csillagászatnak; és miként korának számos nagy férfiai hitt az égi testeknek befolyásában az emberek sorsára. Galeotti beszéli róla, hogy »a csillagjósolatban igen jártas vala, az erre vonatkozó naptári jegyzeteket szünet nélkül magánál viselte, és a csillagok megkérdezése nélkül soha semmit sem tesz vala.«²⁾ Azonban a tudós főpapot nemcsak astrologiai hajlamai vezették a bécsi csillagdába. Melegen érdeklődött azon észleletek iránt is, melyek az égi testek természetét és törvényeit igyekeztek felderíteni. Peuerbach írásban is közlé vele felfedezéseit, és megküldé neki az általa szerkesztett vagy tökélesbített műszereket. Így például a napóra használatáról szóló értekezése nem egyéb mint a váradai püspök részére írt, és ennek czíme alatt közrebocsátott, utasítás.³⁾ A nap-sötétedésekről összeállított táblázatai pedig a XVI. században »Váradai táblák« (Tabulae Varadinenses) czím alatt láttak, számos kiadásban, napvilágot.⁴⁾ Zrednai oly tanulságosnak és kellemes-

¹⁾ Aeneae Sylvii Opera. Bazel 15—140 és 486. II. 1457 aug. 10-én kelt levelében pedig úgy ír róla mint »de veteri et fideli amico.«

²⁾ De Mathiae Regis sapienter et jocosè dictis et factis.

³⁾ Canones pro compositione et usu gnomonis. (Számos kiadásban jelent meg.)

⁴⁾ Tabulae Eclipsium Magistri Georgii Peuerbachii. — Tannstetter az 1514-iki bécsi kiadás előszavában írja ezekről, hogy »Joannes de Monte regio auctoris discipulus . . . Waradiensi Episcopo dicaverat, et Waradienses tabulas appellavit.«

nek találta a Peuerbachchal való közvetlen társalgást, oly fontosságot helyezett tudományos munkásságára, hogy egészen magához kapcsolni óhajtá. Fényes ajánlatokkal csábította őt Nagyváradra. Azonban a tudós tanár vonakodott elhagyni szülőföldjét és tanszékét.¹⁾ Bécsben 1461-ben halt meg.

Sikeresebbek voltak Zrednai Jánosnak igyekezetei Peuerbach még nagyobb hírné tanítványánál, Regiomontanus Jánosnál, ki csakugyan elhatározá magát, arra, hogy udvarában telepedjék meg, hol több jelentékeny munkát dolgozott ki, melyek Zrednai Jánosnak ajánlva jelentek meg.²⁾

Zrednai ekkor már esztergomi érsek volt. Midőn 1465-ben magas állását és dús javadalmát elfoglalta, egyik legelső gondolatja volt: azt a hazai tudományos művelődés előmozdítására értékesíteni. Ugyanakkor, a mikor a király a pápai megerősítés kieszközlése végett lépéseket tesz, az új érsek szintén folyomodik a pápához. Felhatalmazást kér, hogy Magyarorszában egyetemet alapíthasson. Elődje Széchi Dénes február 1-én múlt ki, és már május 19-én ki van állítva II. Pál bullája, mely az esztergomi érseknek megengedi, hogy »Magyarország bármely városában vagy mezővárosában, melyet a király mint alkalmasat ki fog jelölni, főiskolát alapíthasson... a bolognainak mintájára.«³⁾ A primás Európa minden részeiből a legkitünőbb tanárokat igyekezett megnyerni; s e célból, miként saját leveléből tudjuk, követeket küldött Olaszország és Franciaország főiskoláiba.⁴⁾ De nem várta be ezen tárgyalások végét, és 1467 nyarán az Academia Istropolitana megkezdé működését, a mely

¹⁾ Gassen di Péter Peuebach űetirója mondja: »Cupiebat virum hunc eruditissimum ad aulam suam pertrahere Vitesius, tñm adhuc Episcopus Varadiensis amicus Peuerbachii cordatissimus, sancte pollicitus, fore sibi penitus omnia cum eo communia; is tamen seu Academiae Viennensis amore, seu alia de causa non se dimoveri Vienna passus est.« (Opera V. 521. l.)

²⁾ A »Tabulae Directionum« című nagy munkája előtt terjedelmes ajánlólevél áll, Vitézhez intézve. Egyik értekezésének pedig ez a címe: »Joannis de Monteregio super Torqueto Astronomico Instrumento ad Reverendum Dominum Joannem Archiepiscopum Strigoniensem Protlemata XXI.« (Mindezen munkák a XV. és XVI. században számos kiadást értek.)

³⁾ Az oklevelet kiadta Schier, Török János és mások.

⁴⁾ 1467. július 18-án Pozsony városához intézett levelének eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.

azonban nem lehetett tartós; mert az intézet alapítójának halála után hanyatlásnak indult és csakhamar végképen feloszlott.

De habár a legjelesebb idegen tudósokat, kiket fényes ajánlatai Magyarországra vonzottak, a pozsonyi egyetemnek engedé át: egész tudós kört alakított esztergomi palotájában is, melyet mint Bonfinnál olvassuk, a festészet és szobrászat műveivel ékesített; fürdőekkel, téli és függő kertekkel látott el. Itt találjuk Regiomontanust és tanítványát Ilkus Márton csillagászt, Galeotti Martius és Brandolini Aurél humanistákat, és Gattit a szellemdús de elbizakodott olasz hittudóst, kit Mátyás királynak egy ízben sikerült megszégyeníteni. Mert a nagy király szívesen jött ide üdülést, szórakozást keresni. És ilyenkor a tudományos társalgás nem egyszer heves vitává fejlődött.

Nem a hízelgés szól tehát Galeotti munkájából, mikor Vitéz Jánosról írja, hogy »a szétszórva élő tudósok, mint a tudományok atyjához tömegesen gyültek hozzá, és hogy ő Magyarországot az újkor múzsáinak lakhelyévé varázsolá.«¹⁾

És tudomány-pártoló bőkezűségét nem merítették ki a Magyarországra édesgetett tudósok és művészek. Érezte azt a külföldön élő leghírveesebb humanistákkal is.

Ilyen volt Georgius Trapezuntius, ki szent Basiliusnak Krisztus istenségéről írt munkáját görögből latinra fordítva, ezen fordítását János érseknek ajánlotta. Az ajánló-levelben hosszasan magasztalja tulajdonait és érdemeit. Mire így szól: »Ezen dicsőségednek ünneplésére, őszintén bevalljuk, nemcsak a kereszténység érdekében tett szolgálataid, hanem reánk halmozott jótéteményeid is készítenek.«²⁾

Egy másik, még jelentékenyebb görög humanista, úgy látszik, még csak várta a magyar primás nagylelkűségének nyilatkozatait. Ez Argyropylos János, ki először nyújtotta a nyugotnak az igazi Aristotelest, vagyis az eredeti szöveg után készült fordítását; mert tudva levő, hogy a scholasticusok az Averroes-féle arab fordításokból merítették a nagy görög bölcsész

¹⁾ »De homine libri duo« című munkájában, melyet Vitéz Jánosnak ajánlott. (Bázeli kiadás. 1517.) 87. l.

²⁾ A codex a bécsi udvari könyvtárban. Az ajánló-levelt kiadta Denis. Codices Theologici Bibliothecae Palatinae. Tom. II. Vol. I. p. 291

ismeretét. Argyropulos, a flórenczi udvar kegyeltje, az általa lefordított hat munkából ötöt Medici Cosimo és Péter hercegeknek ajánlott; a hatodik, mely a »De coelo« írt négy könyvet tartalmazza, az esztergomi érsek neve alatt jelent meg.

»Ha kitünő dolgokat — írja ajánló-levelében — kitünő férfiaknak illik felajánlani, e munkát kinek ajánlhatnám inkább, mint néked . . . Hogy te atyám a legkitünőbb és tökéletes vagy, annak híre eljutott hozzánk is . . . A hír mértékletesnek és állhatatosnak, igazságosnak és bölcsnek magasztal. Dicsőíti bőkezűségedet és fényűzésedet, nagy szellemedet és ritka szeretetreméltóságodat. Egy szóval az összes erényeket és az emberiség minden jelességeit feltalálja benned. A szerencse is kedvez néked, mint egy hódol erényeidnek. A földi javakat nem nélkülözöd, hogy erényednek ne kelljen akadályokba ütközni, és mindened meglegyen, a mi boldoggá tehet . . . Elhallgatom mikép gyakorlod vallásunk erényeit. De elmondom a mit tudományod felől hallunk; mikép áldott meg a természet jeles tehetségekkel, mily szorgalmat fejtesz ki, és mennyire kedveled az elmélkedést; mily nagy az ékesszólásod és jártasságod úgy a hittani mint a természeti tudományokban. Ezek után kiki be fogja látni, hogy e munkát nem ajánlhattam másnak, mint néked . . . Fogadd tehát legbölcsébi atyám szívesen e könyveket, melyeket a te kedvedért és a te részedre fordítottam görögből latinra . . . Éljd boldogul, és légy meggyőződve, hogy kitünő erényeid miatt senki sem kedvebb előttem náladnál.«¹⁾

II.

Vitéz János kortársai, kik irataikban életéről és tevékenységéről szólnak, soha sem mulasztják el megemlékezni jelentékeny könyvtáráról, — melyet saját és egyházának használatára egybegyűjtött. Regiomontanus, Galeotti és Bonfin, kik látták és használták e tudományos kincseket, magasztalva emelik ki ezeket és birtokosuknak összeszerzésük körül kifejtett áldozatkészségét és műértelmét.

Janus Pannóniusnak pedig egyik leveléből megtudjuk, mily szeretettel, sőt szenvedélylyel gyűjté e könyveket. Galeotti

¹⁾ A velencei 1507-iki kiadás »q« levelén van az ajánló irat.

Martius, mikor még Vitéz János udvarában élt, ennek meg-hagyásából, több ízben könyveket kért a tudós pécsi püspöktől, ki mivel a kölcsön adott codexeket hiába várta vissza, végre vonakodott megfelelni nagybátyja kívánatainak.

»Azt kívánod — írja egy alkalommal — hogy könyveket küldjek. De vajjon nem eleget küldöttem-e már is? Csak görög könyveim maradtak meg, a latinokat mind elvittétek. Istennek hála, hogy járatlanok vagytok a görög nyelvben. Különben a görög könyveket sem hagytátok volna meg. De ha megtanúltok görögül, én azonnal a héber nyelvet sajátítom el, és héber co-dexekből állítok össze könyvtárt. Kérem tőletek, mint van az, hogy ily telhetetlenek vagytok a könyvek szerzésében? Vajjon azt hiszitek, hogy ezzel nem követtek el bűnös cselekedetet? Az én nézetem szerint közönyös az, hogy mily tárgyra irányul szenvedélyünk. A lélek nyugalmanak felzavarása, mihelyt a kor-látokon túllép, mindig bűnössé válik.

»Ha tehát annyira vágytok könyveket bírni, ne foszszatok meg azoktól másokat, főleg olyanokat, kiknek kevesebb van mint néktek. Hisz Olaszország el van árasztva könyvekkel. Hozzatok onnan a mennyit tetszik. Küldjetek pénzt Flórenczbe. Az egyet-len Vespasián képes kielégíteni titeket.«¹⁾

És Vitéz követte e jó tanácsot. A flórenczi Vespasiánhoz fordult. Ez, Vespasiano Bisticci, e korban a flórenczi könyvke-reskedők leghíresebbike volt, kinek műhelyében számos leíró és miniator foglalkozott codexek leírásával és fényes kiállításával. Üzlete nagy kiterjedést nyert, a város tekintélyesebb polgárai-hoz tartozott, és a legkiválóbb írók barátságukkal tisztelék meg őt. Janus Pannonius midőn a Medicik fényes székvárosába jött, őt kereste fel legelőbb, általa vezettette be magát Cosimo herczeg udvarába és a tudósok körébe. Vespasiano e mellett író is volt. Többi között megírta mindazon nevezetes férfiaknak életrajzait, (103) kikkel üzleti összeköttetésben állott.

E sorozatban Európa legtöbb nemzete képviselve van. Leg-nagyobb része természetesen olasz. Van néhány angol és fran-czia, spanyol és portugál. Német csak egy fordul elő: Cusai Mik-lós. Magyarat hármat találunk: Vitéz Jánost, unokaöcsését Janus

¹⁾ E levél (év nélkül) ki van adva.

Panoniust és György kalocsai érseket, kiknek érdekes életiratait e helyen tisztelt tagtársunk Pul sz ky Fer enc z ismerteté.

Vitéz Jánosról kiemeli többi között, hogy »egyik legfőbb gondja vala szép könyvtárt állítani össze, melyben a tudomány minden ága képviselve volt. Olaszországban és egyéb országokban összekerestette a könyveket; a mit pedig nem talált készen, azt Flórenczben leíratta, nem tekintve az árra, csakhogy szépek és hibátlanok legyenek. Kevés latin könyv vala, mi nem lett volna meg néki.«¹⁾

Ekkép tehát általánosan ismert tény volt, hogy Vitéz dús könyvtárral bírt.

De hová lettek az általa megvásárolt fényes codexek?

Mintegy 30 esztendő előtt, a tudós Mai bíbornok — Vespasiano életiratainak kiadója, — épen ez életíratok alapján, annak a nézetnek adott kifejezést, hogy úgy Vitéz János mind Janus Pannonius könyveit, haláluk után, Mátyás király szerzé meg, és könyvtárába kebelezte.

Nálunk azonban e nézet nem merült fel. Még csak két-három évtized előtt is, lépten nyomon azzal a stereotyp phrasis-sal találkoztunk, hogy a múlt századok összes művészeti és tudományos emlékei áldozatul estek az »idők vas fogának« vagy a »tatárok és törökök pusztító dühének«.

A komolyan és szakértelemmel megindított tudományos tevékenység mindinkább és minden téren kimutatja, hogy bár sok veszett el, de még többet engedett ismeretlenül lappangani saját indolentiánk. Például az Árpád-korszakból kiadott oklevelek száma, mely Fejér Codexében még nem éri el a 4000-et, most már meghaladja a 8000-et. Hála régészeink buzgalmának, a középkori műemlékek hosszú sorozata van megismertetve, sőt új műirányokat és műiskolákat fedeznek fel azokban. A régi magyar nyelvemlékek és a régi magyar irodalom termékeinek kutatói úgy szólván naponként oly eredményeket mutatnak fel, melyek a szakférfiakat is meglepik. Jelen előadásom szintén tanúskodni fog arról, hogy a komoly igyekvés részére biztosítva van a siker.

¹⁾ Vite di uomini illustri del secolo XV. scritte da Vespasiano da Bisticci. (Kiadta Mai bíbornok 1839. a Spicilegium Romanum II. kötetében, és újra lenyomatta A. Bartoli Flórenczben. 1859.) Vitéz Jánosról a 217—222. lapokon szól.

Mert Vitéz János könyvtáráról is hirdették, hogy teljesen elpusztult, és nyom nélkül eltűnt. Paur Iván érdemes régiségbúvárunk, néhány év előtt, ismertetve Vitéz Jánosnak az esztergomi főegyházban őrzött sirkövét, könyvtáráról megjegyzé: »Ezen híres könyvtár festészeti műkincseiből, úgy tarthatjuk, alig menekült meg egy hártyalap is.« És úgy hitte, hogy e könyvtár egyetlen fennmaradt emléke egy könyvkapocs töredék, mely az esztergomi tár omladékai között találtatott.¹⁾

És ezt hitték mindnyájan; hittük mi is. Csak két lelkes könyvgyűjtőnk Jankovics Miklós és Farkas Lajos dicsekedett azzal, hogy oly codexek vannak kezeik között, melyek Vitéz János könyvtárából származnak.

Jankovics Miklós egy Virgilius és egy Julius Caesar munkáit tartalmazó XV-ik századbéli florenczi műhelyekben készült hártya-codexeket származtatott Vitéz János könyvtárából. Horváth István is elfogadta e feltevést.

Farkas Lajos gyűjteményében pedig egy VI. századbéli író, Joannes Scholasticus értekezéseit tartalmazó hártya-codex volt, mely az egyszerűbb Corvin-codexekhez hasonlóan van kiállítva, több helyén egykorú javító jegyzeteit tünteti fel, a végén pedig a következő szavakat: »Finivi legendo et signando die 26 Septembris 1470. Jo.« A kézirat tudós birtokosa határozottan állította, hogy ezen Jo. nem lehet más mint vagy Vitéz János esztergomi érsek, vagy Janus Pannonius; ő az utóbbi felé hajolt, mert nézete szerint az írás ifjabb kézre mutat.

Mi azonban, olvasva ezeket, kétkedve ráztuk fejünket. A mai régészek és könyvészek épen az ellenkező álláspontot foglalják el mint elődeik. Ezek csudálatos hiszékenységgel mindent a lehető legrégibb korra szerettek visszavezetni és a lehangzatosabb nevekkal hozni összeköttetésbe. Ma ellenben az alaposág és szakértelem jellemvonása a skepsis, mely csak azt hiszi, a mi be van bizonyítva. Vajjon lelkiismeretes kritikánk nem vezet-e minket ép oly gyakran tévedésbe, mint elődcinket irigylendő optimismusuk? nem akarom feszegetni.

Magam is így kételkedtem, és tévedtem, mikor gúnymo-

¹⁾ Török J. Magyarország Prímása : II. 259. l.

solylyal ajkaimon tértem napirendre Jankovich és Farkas jegyzetei felett.

De jöttek az elmúlt év tavaszán a szultán által ajándékolva küldött Corvin-codexek. Nem csekély vala meglepetésünk, mikor két codex lapjain ugyanazon kéz jegyzeteire ismertünk, mely a Farkas-codexet javította ki. Az egyiknek (Tertullian) végén ezt olvashatni: »Finivi transcurrendo Nitrie die 2 Junii 1468. Emdare non potui propter inemendatum exemplar.« A másiknak (Tacitus) utolsó lapján pedig: »Jo. Ar. Legi transcurrendo 1467. Sed mansit inemendatus.«

Érdekes kérdés gyanánt merült fel előttünk: ki lappang a Farkas-féle codex »Jo.«, a konstantinápolyi Tacitus-codex »Jo. Ar.« signaturája alatt? Mindent felkutattunk, hogy e kérdésre biztos választ adhassunk; mert természetesen semmi kedvünk nem volt visszatérni Farkas Lajos régi elavult, hypothesiséhez. Tanulmányoztuk a XV. század irodalmát. Nyomoztuk humanistáit és scriptorait. Különféle combinációk merültek fel. Pulszky Ferencz nagyérdemű tagtársunk e helyen ismertette a konstantinápolyi ajándékokat, Joannes Aretinus nevű írórt vélte felfedezni a javítóban. Csontosy János, a vezetésem alatt álló könyvtár egyik buzgó segédjére, ugyanazon codexek alapos bibliographiai ismertetésében Joannes Argyropuloszt hozta combinációba.

A mi engem illet, igaz, kételkedve fogadtam e hypothesiseket, és ott áll mintegy szerény óvás gyanánt a Könyv-Szemle hasábjain, szerkesztői jegyzetben ígéretem, hogy ezen érdekes kérdést külön tanulmány tárgyává fogom tenni; de, őszintén bevallom, nem kecsegtetém magam azzal a reménységgel, hogy biztos eredményre fogok jutni.

De csakhamar jött a Történelmi-Társulat pozsonymegyei kirándulása, mely történettudományunkra nem kevésbé vala gyümölcsöző, mint elődei. A társulat csallóközi bizottságának a szent-antali Ferencz-rendű zárda könyvtárában bemutatottak egy szent Leo pápa homiliáit tartalmazó codexet, mint állítólag Corvin Mátyás könyvtárából származót. Ennek utolsó lapján a fennebbi három codex jegyzeteivel azonos kézírással a következő két sor olvasható:

Visa et emendata aliquo aliter Strigonii 1457. Jo. E. W.

In certa autem parte Waradini completus et signatus 1458.

És most egy pillanatig sem habozhattunk kimondani: hogy az a Jo. E. W. ki a codexet 1457-ben Esztergomban kezdi javítani és e műveletet 1458-ban Váradon fejezi be, nem lehet más mint: Joannes Episcopus Waradiensis, Zrednai Vitéz János nagyváradi püspök.

Ekképen kétségszövegbevonhatlan tény gyanánt állott előttünk az, hogy úgy a Jankovics- és Farkas-féle, mint a Konstantinápolyból érkezett és a Szent-Antalon őrzött codexek Vitéz János könyvtárához tartoztak. Abból pedig, hogy Vitéz-codexek Konstantinápolyból kerültek vissza, természetesen azt a következtetést kellett levonni, hogy Máai bíbornok feltevése alapos, hogy tehát Vitéz könyveit a Corvin-codexek között kell tovább kutatni.

Nyomozásaink legelsőben a bécsi császári könyvtára irányultak, mely köztudomás szerint a budai könyvtár maradványait legnagyobb számban bírja. A Kollár, Denis és Endlicher által kiadott kézirati-catalogusokban csakhamar egész sorozatára akadunk oly codexeknek, melyek részint az ismeretes emendatori jegyzetekhez hasonlókat tüntetnek fel, részint az esztergomi sír-emlék által fenntartott Vitéz-féle címert viselik címleplajaikon.

Siettem fel Bécsbe, hol elragadtatással szemléltem a Vitéz-codexek pazar fényét, mely a hártában és a miniatürekben, a kötésben és csattjaiban előttem feltárult. Kegyelettel vizsgáltam azon kéz javításait és jegyzeteit, melyet gyakran barátilag szorított a két nagy Hunyadynak jobbja.

Itt azonban egy újabb kérdéssel állottam szemben. A bécsi codexek közül négy, mely Vitéz-címert viseli, csak e század elején került Bécsbe, előbb a salzburgi érsekség könyvtárának birtokában volt. Mikép kerültek tehát e codexek Salzburgba?

E kérdésre könnyű volt megadni a választ. Köztudomású, hogy Vitéznek utóda a sziléziai származású Beckensloer János volt, ki Mátyás királynak páratlan nagylelkűségét páratlan háladatlansággal viszonzta. Mert négy esztendővel Vitéz halála után (1476), az esztergomi főegyháznak több százezer forint értékű kincseivel megszökött, és Mátyás ellenségéhez Fridrik császárhoz pártolt, ki jutalmúl ez árulásért Magyarország primását Németország primási székére, a salzburgi érsekségre emelte. Tehát az

esztergomi főegyháznak Beckensloer által elrabolt kincsei között az érseki könyvtár legfényesebb codexei is voltak, a melyeket méltán kincseknek tarthattak akkor is, miként ilyeneknek tartunk ma.

Ezzel azonban a meglepetések sorozata nem vala még ki-merítve. A bécsi udvari könyvtár igazgatója, Dr. Birk udvari tanácsos Akadémiánk tagja arra figyelmeztetett, hogy a salzburgi érsekség könyvtárának számos fényes codexeit, Napoleon mint első consul, az 1802-iki párisi békekötés egyik pontja értelmében, Párisba szállíttatá, honnan miután XVIII. Lajos kormánya kiszolgáltató, nem Bécsbe, hanem Münchenbe kerültek, azon jogalapon, hogy a salzburgi hercegség területének egy része a bajor királyságnak jutott.¹⁾

Ennek következtében a müncheni kir. könyvtárnál kérdést tettem: vajjon a salzburgi kéziratok között nem talátnak-e olyanok, melyek a Vitéz-féle czímerrel vannak ellátva? A válasz úgy hangzott, hogy e czímert három Livius-codexen feltalálták, s hogy azok fényes kiállításuk miatt a ritkaságok között foglalnak helyet. Mindamellett — a magyar királyi közoktatási- és a közös külügyi miniszteriumok kegyes közbenjárására — a bajor kormány, miként a cs. k. főudvarmesteri hivatal lekötelező liberalitással felhatalmazta a könyvtári igazgatóságokat, hogy az általam kért három müncheni és négy bécsi codexet Budapestre küldjék le.

III.

Ekként tehát 15 codex áll rendelkezésünkre, melyekről kétségtelen, hogy Vitéz János könyvtarából származnak.

Ezen codexek kettős tekintetben érdemlik meg a figyelmet; részint kiállításuknak pazar fénye, részint birtokosuknak jegyzései által. Amazok Vitézt mint fényűző könyvgyűjtőt és műbarátot, ezek mint tudóst és humanistát állítják elénk.

A müncheni codexek mind, és a bécsiek közül az egyik, melyeket szerencsém lesz bemutatni, Vespasiano Bisticci műhelyének legszebb termékeihez tartoznak, melyeknél a Corvinák

¹⁾ A salzburgi érseki könyvtár történetét legújabbán közrebocsátotta Folz Gesch. der Salzburger Bibliotheken. Bécs. 1877.

közül is csak az Attavante műveivel díszlő öt vagy hat codex fényesebb.

A codexek a legnagyobbakhoz tartoznak, melyeket ismerünk. Magasságuk 38, szélességük 25 centimeter. A hártya kifogástalan tisztaságú. Az írás szabályos, mindvégig egyforma. A fejezetek címei ragyogó arany betűkkel vannak írva. Számos dúsan kiállított kezdőbetűk fordulnak elő a szövegben, melyeknek némelyike hősök alakjait tünteti fel. Gazdag színpompában díszlő lapszélek sem ritkák. De a legnagyobb fényt a czímlapokon fejtik ki.

Igy vegyük például a müncheni könyvtár egyik Liviuscodexét.

Az első levél második oldalán nagy mennyezet alatt, — melynek belső része bíborszínű szövet granátalma díszítményekkel — két korinthuszlopon classicaizlésű architektonikus emlék áll. Ennek felső részében (tympanon) kék alapon szent Ágoston van festve, kezében könyvet tartva. Az emlék tábláján, szintén kék alapon szent Ágoston magasztaló ítélete olvasható Livius felől. Alul pajzs, melyen Vitéz címere látszik, úgy állítva elő, mintha ércdombormű volna. X

Ezzel szemben a második levél első lapja, a czímlapot képezi. Gazdagon festett keret fogja körül minden oldalát. A baloldali lapszélen három medaillonban fiatal férfi, öreg férfi és nő arca látható; valószínűleg ideális alakok. Köztök oroszlán és szarvasokon lovagoló génuszok és egy medve, mely őzt támad meg. A jobboldali lapszélen két medaillon; az egyikben Cacust látjuk, a mint Hercules nyáját hátrafelé barlangjába húzza; a másikban Hereulest, a mint Cacust leüti. Ezek közt ismét génuszok, továbbá egy oroszlán, mely centaurt támad meg, egy róka, mely kakast ül, egy sas, mely özre veti magát. A felső keretszél közepén ásító farkas fő, és két oldalt nyilazó lovas alakja.

Az alsó keretszél szélesebb és gazdagabb mint a többi. Két oldalán medaillonok; az egyikben egy Triton és egy Nereid, a másikban Romulus és Remus látható, a mint őket a nőstényfarkas táplálja. — E két medaillon között díszes koszorúban négy génusz pajzst tart, mely Vitéz János czímerét viseli: két mezőre osztva, a felső arany mezőn veres oroszlán lépe-dez, az alsó kék mezőn lilium és két csillag. A czímerpajzst

körülveszi négy zenélő és doboló géniusz, sphinxek, majmok, madarak, mely utóbbiak közül két pávának díszes hosszú farka a címernek mintegy harmadik keretét képezi.

A bécsi codexek egyikének kiállítása elűt azoktól, melyeket imént ismertettem; sőt az ekkorig látott Corvin-codexektől is különbözik. Kétségtelen, hogy nem a florenzi műhelyekben készült. A címlap miniature díszítményeinek sajátzerű jelleme és az arany alapra festett arabeszkekben az összeolvadó színeknek bizonyos varázsa van. De nevezetes ezen címlap a rajta feltűnő címerek és mellképek által, melyek közül kettő határozottan arczképnek mutatkozik; míg a többi codexek címlapjain ily arczképeknek semmi nyoma sincs, mert a művészek mythologiai és classicaí vonatkozású előállításokra szorítkoznak.

A keret-díszítmény alsó szélén, Vitéz címerétől, jobb és balfelől foglal helyet a két mellkép. Az egyik ősz hajú borotvált arcz, szigorú, nem kellemes vonásokkal. Violettfőveget, s ugyanoly színű köntöst visel. A másik szakálltalan, fiatal, nemes fő, hosszú leomló hajfürtökkel. Kezében könyvet tart, mintegy átnyújtva a szemben levő öregebb alaknak; minélfogva alig kételkedhetünk az iránt, hogy ezen ifjú a Platus-codexet, melyre e miniaturek festve vannak, mutatja be ajándéknak az öregebb férfinak. Minden arra látszik utalni, hogy ez utóbbi nem más mint Vitéz János. De ki a másik, az ifjú? Lehetne Janus Pannonius, a ki nagybátyját kétségkívül gyakran lepte meg Olaszországban készített codexekkel. De e codex 1460 táján készült, és Janus ekkor már 26 éves volt; a miniature arczképről pedig alig 16 esztendőtl olvashatunk le. Nem valószínűtlen az sem, hogy az Vitéz Jánosnak másik, hasonnevű unokaöccse, ki szintén Olaszországban tanult, és a pécsi püspöknél jóval fiatalabb volt. Egyébkint e kérdés nem megoldhatatlan. A választ megkapjuk, mihelyt sikerül kiderítenünk, kié a másik címer, mely az ifjú arczképe felett látható: kék mezőben jobbkar, mely kardot tart.

A harmadik címer mely e lapon előfordúl: az ország címere.

Az ország címere előfordúl az egyik bécsi codex táblájának csattján is. A négy csattból csak háromnak egyik fele maradt fenn. Ezek közül a könyv hosszában levő két csatt az érseknek, a könyv szélességében elhelyezett egyik csatt az országnak

ezímerét tüntetik fel. Mind három finom filigrán-ezüst munka, izléssel zománczozva.

Figyelemreméltónak tartom azt a körülményt, hogy Vitéz János codexein a maga címere mellé az országot helyezte. A hazafiúi érzés és a nemzeti öntudat nyilatkozata ez. Kivánta, hogy e műemkek fenntartsák az ő emlékét. De súlyt helyezett arra is, hogy az utókor tudja, hogy a bőkezűség és műizlés által kitűnő főpap magyar volt, ez országnak szülötte. Jól tudom nem rendkívüli érdem ez, melyet magasztalni kellene. Csak egyszerű kötelesség. De a kor, melyben Vitéz élt, nem állott e kötelesség uralma alatt. A humanismus bizonyos tekintetben cosmopolita irányt honosított meg. Argyropulos vagy Theodorus Gaza Florenczből és Rómából ép oly kevéssé vágytak vissza letiprott hazájuk földére, a mint Galeotti vagy Bonfin Esztergomban és Budán nem érzék a honvágy kínjait. Ellenben a magyar főpap, bármennyire elmerült az ókor emlékeinek bámulatában és műveinek tanulmányozásában, egy percze sem tudta feledni hogy magyar. És ezt akarta kifejezni, s hirdetni az utókornak az ország címere által, melylyel codexeinek lapjait és csattjait ékesíté.

III.

Míg e fényes kiállítás azt bizonyítja, hogy mily becsben állott Vitéz előtt a tudomány és irodalom: sajátkezü jegyzései, melyekkel a legtöbb codex lapjain találkozunk, Vitézt mint tudóst és szakképzett humanistát mutatják be.

Nem csak azért vásárolta e drága kéziratokat, hogy palotájának dísz kölcsönözzenek; élvezni is tudta, és értékesíteni is kivánta tartalmakat. A codexek, melyek az olaszországi könyvtárak műhelyeiben, a napról napra emelkedő kereslet igényeinek kielégítésére, gyári sietséggel készültek, és gyakran csak technikai képzetű scriptoroknak művei: rendszerint hemzsegek hibáktól, és többször az érthetlenségig eltorzított szöveget tüntetnek fel. Számos ily eset fordul elő a Corvinák között, melyeknek irodalmi becséről e miatt az újabb philologusok igen előnytelenül szoktak nyilatkozni.

Vitéz Jánost ily codexek nem elégíthette ki. Vespasiano is kiemeli, mily súlyt helyezett arra, hogy hibátlanok legyenek

a codexek. És maga akart meggyőződni arról, vajjon csakugyan hibátlanok. E miatt gondosan átvizsgálta, és más codexekkel összehasonlította azokat. E fárasztó, de érdekes munkára mindig talált időt, a legmozgalmasabb napokban is. Ekkorig hét codexet ismerünk, a melyeknek végére sajátkezűleg jegyzé fel mikor és mikép végezte ezen szövegkritikai műveletet. Ezen hét codex közül hármát a bécsi udvari könyvtár szolgáltatott, kettő Konstantinápolyból került vissza, egy-egy a szent-antali zárda és N. Múzeum tulajdona.

Időrendben véve, első helyen áll a szent Leo homiliáit tartalmazó codex, melyet 1457-ben Esztergomban kezdett emendálni, tehát mikor itt mint V. László foglya őriztetett; míg a következő évben a Mátyás megválasztását követő mozgalmas időkben Nagyváradon fejezte be a javítást.

Egy másik könyvet, Plinius leveleit, 1464-ben Budán javított ki, mikor Mátyás király koronázása a fővárosba hívta.

Egy harmadikkal 1468-ban Nyitrán foglalkozott, hová a püspökség ügyei vezették.

Egy negyediken, mely szent Jeromos leveleit tartalmazza, 1470-ben július 11-től szeptember 1-ig fáradtott; és megjegyzi, hogy a javítás nem tökéletes, minthogy több példányt hasonlított össze, s mindegyikben eltérésekkel találkozott; de saját példányáról állítja, hogy az correctebb mint bármelyik azok közül a melyeket látott.

És valóban miként mai philologusaink elismeréssel nyilatkoznak javítói lelkiismeretessége és jártassága felől; a mult század legnagyobb bibliographiai tekintélye sem vonja meg azt tőle. Denis a bécsi udvari könyvtár hírneves őre, az ezen könyvtárban őrzött egyik Vitéz-codexet ismertetvén, nem is sejtve ki volt annak birtokosa és javítója, így zárja be ismertetését: »Satis vero pro aevo suo praestitisse videtur, quisquis sub illo Jo. latere voluit.«¹⁾

Azonban Vitéz Jánost nem elégedett azzal, hogy codexeinek szövege teljesen hibátlan legyen; azt is elakarta érni, hogy lehetőleg könnyen és gyorsan feltalálja azt, a mit keresni kíván. E

¹⁾ Codices Theologici Bibl. Palatinae. Vno. III. köt. I. rész. 618. l.

korban a betűrendes név- és tárgymutatókat, a lapok élére és széleire helyezett tartalommutató jegyzések pótolnak, melyeket rendszerint a scriptorok másoltak le az előttük álló codexből. Azonban gyakran a könyv megrendelői maguknak tartották fenn e munkát, mert legjobban tudták mily helyekre kell súlyt fektetni, és miképen támogathatják legjobban emlékéző tehetségüket.

Az érintett hét codex telve van Vitéz kezéből származó tartalommutató feljegyzésekkel. Ezen rövid szavak nem jelentőség nélküliek. Feltüntetik szellemének és foglalkozásának irányát. Megtudjuk azokból, mi ragadta meg leginkább figyelmét és mily czélra szokta olvasmányait felhasználni.

Így, hogy csak egy példát hozták fel, a Tacitus néhány könyvét tartalmazó codex lapjain előforduló tartalommutató jegyzetek, kétségtelenül mutatják, hogy leginkább oly helyekre fordított figyelmet, melyek a főpapot, a csillagászt és a magyart érdekelhették. Mert megjelöli mindazon helyeket, hol Krisztusról, a zsidókról, csodákról stb. szó van. Továbbá mindazon helyeket, hol csillagokról, csillagászokról történik említés. Végre nyolcz helyen olvassuk a lapszéleken e szót »Pannonia«.

Nemesak ez, hanem a javított codexek tartalma is bizonyítja Vitéz szellemének sokoldalúságát. A szent atyák: Leo, Jeromos és Tertullian mellett ott találjuk Tacitust és Pliniust; sőt nem hiányoznak a középkori scholasticusok sem.

De t. Akadémia, nem akarom tovább igénybe venni szíves figyelmöket. Lesz alkalmam mindazt, mit itt röviden érintettem, tüzetesen előadni egy nagyobb munkában, melyhez a codexek legérdekesebb és legfényesebb lapjainak hasonmásait mellékelni fogom.

Most pedig szabadjon bemutatnom Vitéz János könyvtárának maradványait, melyet négy évszázad óta Európa minden részeiben szétszórva valának, Páristól Konstantinápolyig vándoroltak, és most ismét néhány napra összekerültek.

Nem tagadom, élénk fájdalommal fogom látni, miként vándorolni vissza majd egy félrecső kolostor szerény könyvgyűjteményébe, majd a bécsi császári várak és a bajor kir. könyvtár fényes csarnokaiba. Azonban vigasztalni fog az a tudat, hogy a nagy magyar főpap tudománypártoló szellemének és műízlésének

ezen emlékei ezentúl hírnökei leendnek multunk dicsőségének; hirdetni fogják, hogy volt idő, a mikor hazánk nyugoti Európa leghatalmasabb országainak műveltségi színvonalát részint elérte, részint túlszárnyalta.

(A codexek ismertetése a következő füzetben.)

A PÁLOSOK IRODALMI MUNKÁSSÁGA A XIV—XVIII. SZÁZADBAN.

— Egy XVIII. századbéli könyvészeti kimutatás nyomán —
közli: **Vincze Gábor.**

A pálosoknak a magyar országos levéltár kincstári osztályában őrzött rendezetlen iratait átkutatván, azok között egy kéziratot találtam, mely irodalomtörténeti, könyvészeti szempontból figyelmet érdemel.

E kézirat egy könyvjegyzéket tartalmaz, melyet a Pálosrend egyik, tagja a saját rendjéhez tartozó írókról és műveikről a XVIII. század közepén, úgy látszik, 1755-ben készített. Többi eddig ismeretlen íróval, és ismert íróinknak több ismeretlen munkájával gyarapítja ez irodalomtörténetünket.

A könyvjegyzék három részből áll. Az első rész »*Authores et scriptores ex ordine s. Pauli primi eremitaie, qui aliqua doctrinae aut pietatis monumenta scriptis ediderunt iam impressa, ordine alphabetico positi*« felíráttal 163 folyó szám alatt a pálosoknak nyomtatott munkáit sorolja elő. — A második rész »*Ex congregatione Paulino-portugallica*« czímmel a 164—171. f. szám alatt nyolcz munkát tartalmaz, melyek, úgy látszik, a XVIII-dik század közepéből valók, de, mint a felírat is mutatja, reánk érdekkel nem bírnak. Ellenben a lengyel származású pálos-írókat nem mellőztük. Végre a harmadik résznek »*Sequuntur scriptores et libri, qui nondum lucem publicam conspexerunt ob defectum benefactorum, dignissimi tamen sunt, ut velocius producerentur*« czíme van s ez a kéziratokat sorolja fel.

A könyvjegyzék készítője az írókat keresztnevük betűrendje szerint közli. Én e sorrendet csak a használhatóság és érdekesség